

Год Б. В., Год Н. В. «Еразм Роттердамський – «наставник Європи»: історичні та педагогічні нариси» / Б. В. Год, Н. В. Год. – Полтава: ПП Шевченко Р.В., 2012. – 206 с.

У сучасних умовах соціально-економічної та духовно-моральної кризи суспільства, що супроводжується формуванням негативних тенденцій у культурі та моральній свідомості, нігілізмом і цинізмом, посилюється інтерес учених до переломних етапів історичного розвитку людства, коли відбувалися зіткнення традицій і новацій, злети та занепад різноманітних ідей і цінностей, пошук філософами та педагогами ефективних шляхів вирішення гуманітарних проблем. До таких учених відносимо видатного представника епохи європейського Відродження Еразма Роттердамського. На зламі Середньовіччя й Нового часу він рішуче критикував європейське суспільство за духовний занепад і моральне зубожіння, упродовж багатьох століть був і залишається «наставником Європи», мудрими порадами якого послуговується людство в критичних ситуаціях розвитку. З огляду на вищесказане, звернення до теоретичних ідей і практичного досвіду гуманіста є цілком виправданим і доцільним, що й визначає актуальність рецензованої монографії.

Монографія Б. В. Года та Н. В. Год складається з 15 розділів, які автори слушно назвали «нарисами», бо дана епічна форма має оповідний науково-публіцистичний характер, розкриває важливі явища в новому ракурсі, а головне – дає змогу запросити до діалогу читача та спільно з ним висувати й вирішувати злободенні проблеми сьогодення, надзвичайно багатого на конфлікти та різноманітні драми. Із метою залучення до співпраці небайдужих читачів у кінці кожного нарису міститься відповідний список літератури, який допомагає поглибити й розширити їхні уявлення з певного питання. Так, джерельну базу рецензованої монографії складають наукові праці зарубіжних і вітчизняних дослідників творчості Еразма Роттердамського, його педагогічні трактати, філософські й літературні твори («Зброя християнського воїна», «Діатриба, або Міркування про свободу волі», «Похвала Глупоті», «Про виховання дітей», «Скарга миру», «Виховання християнського государя» тощо), листи до М. Лютера, Т. Мора та інших сучасників, однодумців або опонентів гуманіста, а також маловідомі у вітчизняній науці праці (варіант трактату “Decivilitate...” в редакції Рейнгарда Гадамарського, англійський варіант “Calloqui”, збірник прислів'їв “Адагії”, окремі проповіді), які дозволяють й надалі розширювати кордони популяризації гуманістичних ідей і творчості мислителя.

Зміст монографії можна умовно розділити на два аспекти: 1) соціально-історичні та філософсько-антропологічні основи гуманістичного світогляду Еразма Роттердамського, вплив його ідей на оновлення суспільства, держави й католицької церкви XVI століття; 2) реконструкція провідних педагогічних ідей гуманіста, специфіка й оригінальність його системи морально-духовного виховання особистості, що ґрунтується на теоретико-педагогічному аналізі авторами творчої спадщини гуманіста. Варто наголосити, що багатоаспектне осмислення світогляду, філософських, суспільно-політичних і педагогічних позицій ученого дослідники здійснюють у контексті широкого діапазону політичних, соціально-економічних, наукових, культурологічних, історико-педагогічних характеристик епохи Ренесансу, що пояснюється тим, що один із авторів монографії – Борис Васильович Год є визнаним в Україні спеціалістом із історії освіти XIV – XVII століть, ширше – історії Середньовіччя й Відродження.

На високому рівні узагальнення визначено в монографії закономірності еволюції етико-педагогічного ідеалу за часів Відродження, механізми секуляризації ренесансними гуманістами духовно-моральних ідеалів християнства, а також сутність і витоки гуманістичного світогляду Еразма Роттердамського, сформованого на перетині різноспрямованих духовних традицій (антична класика, флорентійський неоплатонізм, ідея «наслідування Христа» нідерландських містиків, патристика, передреформаційні настрої), які синтезувалися в його «філософії Христа» – гуманістично переосмисленому християнському вченні. На думку авторів, до своїх світоглядних переконань учений ішов протягом усього життя, в якому дослідники виокремили п'ять етапів, а саме: I – 1476 – 1493 pp.; II – 1494 – 1498 pp.; III – 1499 – 1500 pp.; IV – 1500 – 1520 pp.; V – середина 20-х років XVI ст. – 1536 p.

Застосовуючи історико-компаративістський метод аналізу соціально-політичних, філософсько-світоглядних і науково-педагогічних феноменів, автори книги винайшли цікаві перетини, паралелі, рефлекси минулого й сьогодення. Зокрема, в сучасних умовах вибуху на планеті локальних воєнних конфліктів надзвичайно актуальною є ретельно проаналізована вченими ідея «вічного миру», в алегоричній формі представлена Еразмом Роттердамським у його праці «Скарга миру». Виявляються причини, класифікація та заходи запобігання воєн, що сягають корінням у соціальні відносини й політику та ведуться, на думку мислителя, «дармоїдами, злодіями, убивцями, невігласами і покидьками суспільства» [с. 56]. Надзвичайно гостро постають у часи національного відродження України систематизовані авторами соціально-критичні думки гуманіста, який, розкриваючи теми соціальної поляризації, багатства й бідності, закликав владу вивчати реальний стан суспільства, підтримувати в ньому стабільність і злагоду, вести прийнятну податкову політику, долати соціальні протиріччя, виховувати в громадянах християнські чесноти – любов, добро, милосердя, взаємодопомогу, стриманість і помірність тощо.

Найбільший інтерес для науки, із нашого погляду, становить педагогічний аспект монографії, де розкривається доктрина морально-духовного виховання особистості в педагогічній системі гуманіста в період переходу західної цивілізації від Середньовіччя до Нового часу. У ході аналізу творчої спадщини та педагогічного досвіду філософа автори майстерно здійснюють реконструкцію теоретичних основ, мети, завдань, принципів і цінностей, їхнього внутрішнього

взаємозв'язку та взаємообумовленості, змісту, методів і засобів морального виховання людини. Наголошується, що ефективність морального виховання людини визначається духовно-особистісними якостями, професіоналізмом і загальною культурою вчителя; поєднанням зусиль родини, церкви та школи, де провідна роль належить передовсім гуманітарній освіті за програмою *studia humanitatis* (мова, історія, етика, релігія, опанування греко-римської та патристичної спадщини тощо). Система духовно-морального виховання молодого покоління Еразма Роттердамського гармонічно поєднує традиційне й нове, що має виняткове значення в сучасній науково-педагогічній ситуації, де традиційне заперечується як застаріле й неперспективне, підлягає нищівній критиці, а відтак «реформаторами» переривається багатющий науково-педагогічний і практичний досвід плекання людського в людині.

Фундаментальні дослідження професором Б.В. Годом окремих аспектів історії європейського Відродження (*Європейське Відродження: історія, політика, педагогічна думка (нарис)*). – Полтава: АСМІ, 2008. – 220 с.), генезису ідеї всебічного й гармонійного розвитку особистості в епоху європейського Відродження (*Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття)*). – Полтава: АСМІ, 2004. – 464 с.) дозволяють констатувати, що власне остання є цільовим компонентом системи духовно-морального виховання гідного представника роду людського великого Роттердамця, а модернізація сучасного освітньо-виховного простору має враховувати завдання всебічного розвитку гармонійної особистості.

Дослідники переконливо довели, що теоретичну основу еразмової доктрини духовно-морального виховання складають положення про співвідношення знань і віри, знань і моральності, навчання і виховання, освіти і релігії. Так, акцентуємо особливу увагу на останній діаді, мудре вирішення якої філософом може стати гарантією проти духовно-морального руйнування людини в сучасному секуляризованому світі та накреслити перспективи подальшого розвитку і збереження суспільства. Релігія, на думку гуманіста, є «школою морального виховання». Вона акумулює багатовіковий соціальний досвід, визначає сенс і вищі пріоритети існування людей, духовні орієнтири морального вдосконалення кожної особистості від народження до зрілості, від пересічного громадянина до «християнського государя», послуговується опорою даного процесу та підвищує його ефективність.

На сторінках окремої рецензії немає можливості детально зупинитися на всіх педагогічно креативних ідеях мислителя, відкритих науковому та педагогічному загалу авторами монографії, тому ми позначимо їх у називному порядку: методичні підходи до навчання та виховання особистості (різноманітність методів і прийомів, їх відповідність віковим та індивідуальним особливостям дитини, узгодженість змісту й форми подання матеріалу, заперечення тілесних покарань, метод «м'якої руки», методика «раннього» виховання та ін.); відкриття «світу дитини» і дитинства; гуманізація взаємин «вихователь – вихованець»; вироблення адекватної ієрархії цінностей, де вивершується духовність; ідея «повернення дітей до сім'ї», в якій чітко розподіляються функціональні обов'язки й ролі, створюється належний морально-психологічний клімат, батьками усвідомлюється відповідальність за виховання нащадків – усе це набуває виняткової значущості в умовах поширення «ювенальної юстиції»; винахідливе порівняння «портретів»

Еразма Роттердамського та Томаса Мора й Вольтера; витончений теоретико-педагогічний, наративний і герменевтичний аналіз трактатів «Про пристойність дитячих звичаїв», «Виховання християнського государя» та багато інших актуальних для сьогодення ідей.

Гадаємо, що рецензована монографія Б.В. Года та Н.В. Год може зацікавити науковців (філософів, істориків, педагогів, спеціалістів-дослідників творчої спадщини Еразма Роттердамського), викладачів вищих навчальних закладів, інститутів післядипломної педагогічної освіти, фахівців у сфері неформальної освіти, учителів загальноосвітніх шкіл, вихователів, батьків, усіх небайдужих до проблем духовності й історії освіти.

Таким чином, монографія Б.В. Года та Н.В. Год «Еразм Роттердамський – «наставник Європи»: історичні та педагогічні нариси» презентує результати самостійних, теоретично й методично зрілих, завершених і надзвичайно актуальних докторського та кандидатського досліджень авторів, які ґрунтовно, переконливо розкрили дух епохи, світогляд, філософські, соціально-політичні та педагогічні погляди великого Роттердамця, спільно з яким шукали оптимальні шляхи втілення гуманістичних ідей у соціокультурний простір сьогодення.

В. В. Ставнюк, О. О. Лобач